

KIRJA-ARVIO

AAPO JUMPPANEN
YTT, FM, Tutkijatohtori
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Tungosta susirajalla?

Itä-Suomen yliopiston Sivakka ja Rasimäki- tutkimussarjan uusin julkaisu

Pertti Rannikko, Maarit Sireni,
Päivi Härkin, Hannu Itkonen,
Seppo Knuutila, Maria
Lähteenmäki, Jukka Oksa ja
Mikko Simula

*Kotona, kylässä, liikkeellä
– Sivakka ja Rasimäki
arjen ja mielen tiloina*

Suomalaisen kirjallisuuden
seuran toimituksia 1426.
Suomalaisen kirjallisuuden
seura, Helsinki
2016
253 sivua
ISBN 978-952-222-832-1

Itä-Suomen yliopistossa on tutkittu Pohjois-Karjalan Valtimon kunnan pohjoisosissa sijaitsevia Sivakan ja Rasimäen kyliä jo viiden vuosikymmenen aikana. Kyseessä on yksi yliopiston pitkäikäisimpiä tutkimushankkeita, ja tuskin muuallakaan Suomessa on toteutettu kovin montaa näin pitkää yhteiskuntatieteellistä hanketta. Syksyllä 2016 julkaistiin Pertti Rannikon, Maarit Sirenin, Päivi Härkinin, Hannu Itkosen, Seppo Knuutilan, Maria Lähteenmäen ja Mikko Simulan kirjoittama teos *Kotona, kylässä liikkeellä – Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina*.

Muuttuva paikallisuus

Kirjoittajien mukaan viides tutkimusraportti keskittyy kylän käsitteen uudelleen määrittelyyn, sillä paikallisuuden merkitys on voimakkaasti muuttumassa. Samalla perinteinen paikkaperustainen tutkimusasetelma on tullut tiensä päähän. Sivakan ja Rasimäen kylien alueella liikkuu nykyisin yhä enemmän erilaisia ihmisryhmiä, jotka eivät asu vakituisesti sen alueella. Tämä on seurausta mobiiliksi käänteeksi kutsutusta monipaikkaisuuden ja liikkuvuuden lisääntymisestä ihmisten elämässä. Satunnaiset liikkujat muodostavatkin nykyisin alueen väestön suurimman osan. Käytännössä on kysymys esimerkiksi vapaa-ajan asukkaista, kalastajista, thaimaalaisista marjanpoimijoista, retkeilijöistä, metsästäjistä ja luonnonvara-alan työntekijöistä. Jokainen kylän alueella liikkuva ryhmä antaa sille hiukan erilaisia merkityksiä. Vakituisesti asuville kylä voi edelleen olla tärkein osa elinpiiriä, johon kiinnytään voimakkaasti ja useilla elämän osa-alueilla, kun taas siellä satunnaisesti työskentelevälle kyseessä voi olla vain pelkkä työn tila.

Kirjan kappaleiden kertomaa

Kirja koostuu seitsemästä artikkelista, johdannosta sekä epilogista. Artikkelit on puolestaan jaennetty kolmen teeman: kotona, lähtö ja paluu sekä liikkeellä. Sisällöltään artikkelit vastaavat teemoja hyvin. Pääosin ne on toteutettu erilaisin laadullisin haastattelumenetelmin. Yksilöt ja heidän subjektiiviset kertomuksensa nostetaan käsitteisiin nojaavan tulkinnan jälkeen keskiöön. Rakenteelliset ja määrälliset tarkastelut on jätetty lähinnä taustakontekstin asemaan.

Kotona – kertomuksia kulttuurista

Kirjan kaksi ensimmäistä artikkelia käsittelevät karjalaisuuden merkitystä rasimäkeläisten elämässä. Karjalaisilla tarkoitetaan teoksessa karjalan kieltä puhuneita ortodoksikarjalaisia ja heidän jälkeläisiään, jotka asutettiin nykyisen Rasimäen kylän alueelle sotien jälkeen. Maarit Sirenin ”Suvun maantiede Rasimäen kodeissa” -artikkelissa pureudutaan siihen, kuinka karjalaisuus näkyy siirtokarjalaisten sukujen hallussa olevin talojen interiööreissä. Karjalaiset ovat tuoneet asuntoihinsa entisestä kotiseudusta muistuttavia esineitä: käyttötavaroita, ikoneita, valokuvia, karttoja, käsitöitä, lehtileikkeitä ja niin edelleen. Karjalaisuuden muistoa on vaalittu myös tarinoiden kautta, ja esineet sekä kertomukset yhdessä ovat olleet tärkeitä rakennettaessa kuvaa menetetyistä kotiseudusta. Artikkelissa tarkastellaan myös laajemmin ortodoksikarjalaisten sopeutumista elämään yhdessä savokarjalaisen luterilaisen kantaväestön kanssa, mikä ei aina sujunut kitkatta. Koti omasta kulttuurista kertovine esineineen antoi turvapaikan, jonka suojissa saattoi säilyttää omat tapansa ja kielensä. Osa karjalaisista tosin myös aktiivisesti piilotteli omia juuriaan suomalaistamisen paineen alla. Sittenmin yhdenmukaistamisen paine on helpottanut ja tänä päivänä karjalaisia juuria vaalitaan kylällä aktiivisesti.

Päivi Härkinin artikkelissa ”Karjalan kieli kylän murroksessa” pääpaino on karjalan kielen roolissa Rasimäen elämässä. Kieli säilyi kylässä voimakkaana vielä pitkään sotien jälkeen, sillä sen asukkaat olivat voittopuoleisesti karjalaisia. Myös monet Rasimäellä sotien jälkeen syntyneistä lapsista oppivat karjalan kotonaan. Suomenkielinen koululaitos, kaveriporukoiden ja työpaikkojen paine saivat kuitenkin monet nuoret luopumaan karjalankielestä. Toisaalta yhä edelleen kielellä on kylässä oma merkityksensä. Sitä taitavia löytyy edelleen, ja karjalaa käytetään mm. kesätapahtumien yhteydessä, tuttujen ja sukulaisten kohtaamisissa sekä ortodoksisten jumalanpalvelusten yhteydessä. Koko maan tasolla karjalan kielen asema on kuitenkin kriittinen, sillä sitä hallitsee Suomessa enää vain 11 000 henkilöä.

Teeman kolmannessa artikkelissa Seppo Knuutila pureutuu sivakkalaisen Hannes Häkkisen rooliin haastateltavana ja kotikylänsä puolestapuhujana. Artikkelina ”Hannes Häkkisen perimätieto” poikkeaa muista kirjassa julkaistuissa siinä, että se keskittyy osallistavaan antropologiaan ja kulttuuriseen yksilöntutkimukseen liittyviin metodologisiin kysymyksiin ja taustaotuksiin sangen perusteellisesti. Osallistavan antropologian mukaan haasteltavat ovat tutkimuksen teon kumppaneita ja kansatutkijoita sen sijaan, että he vain välittäisivät tietoa haastattelijalle. Knuutilan mukaan Häkkisen merkitys sivakkalaisen perinnetiedon tuottajana ja tulkitsijana on ollut poikkeuksellisen suuri. Hän oli tyyppilinen poikkeus, yksilö joka kykeni omaehtoisesti arvioimaan paikallisen perimätiedon merkityksiä, niiden uskottavuutta ja suhdetta historiallisiin lähteisiin. Myös lukijalle välittyy elävästi kuva laajalti lukeneesta ja asioita pohtineesta kansanmiehestä, joka kykeni tasaverlaiseen dialogiin ammattitutkijoiden kanssa.

Lähdön ja paluun merkityksiä etsimässä

Kukka Oksa tarkastelee artikkelissaan ”Lähteneiden Rasimäki” ihmisten muuttoa Rasimäestä. Kylästä on lähdetty töiden perässä sekä opiskelemaan. Erityisen runsaasti väkeä lähti 1960–70-luvuilla. Niin sanotut suuret ikäluokat muuttivat Etelä-Suomen kaupunkeihin ja Ruotsiin, kun taas vuoden 1955 jälkeen syntyneet siirtyivät ennen kaikkea lähiseudun kasvukeskuksiin. Lähteneitä tukivat jo kylästä aiemmin muuttaneiden sukulaisten ja ystävien verkostot. Osa muualle muuttaneista on palannut kotikyläänsä asumaan, jotkut ovat muutoin pitäneet yhteyden kotikylään tiiviinä. Sitten on vielä niitä, joiden yhteydenpito on satunnaisempaa, sekä ne, jotka eivät halua olla kotipaikkansa kanssa enää missään tekemisissä. Lähteminen ei siis aina johda kaipaukseen ja eripituisiin palaamisiin kotikylään, joskin suurimmalle osalle lapsuuden kotipaikka näyttäisi säilyvän merkittävänä osana identiteettiä läpi elämän.

Maria Lähtenmäki keskittyy omassa artikkelissaan ”Ikävä, kotiinpaluu ja sentimentaalinen hellyys” yksilön tunnehistoriaan tarkastelemalla Sivakan kylästä 15-vuotiaana maailmalle lähteneen Maila Mustosen kokemuksia ja tunteita paluusta Suomeen ja Sivakkaan, jossa hän yhä viettää kesäkaudet. Kotiinpaluun voidaan Lähtenmäen mukaan nähdä rakentuvan neljästä elementistä: kodista, lähdöstä, paluusta sekä paluuta edeltävästä kaipuusta tai koti-ikävästä eli nostalgiaa. Fyysisen paluun lisäksi emotionaalinen paluu on vielä merkittävämpi. Tullessaan takaisin lapsuuden tuttuun ympäristöön ihminen luo henkisen yhteyden menneen ja nykyisen minuuden välille. Mustosen lähtemisen syitä pohtiessaan Lähtenmäki tuo esille mielenkiintoisen näkemyksen: monet nuoret olisivat todennäköisesti lähteneet syrjäisestä Sivakasta myös ilman 1960- ja 70-lukujen rakennemuutosta, sillä maailma veti nuoria ihmisiä puoleensa. Tämä on näkökulma, joka on usein jäänyt lähtemisen pakkoa ja vaikeutta koskevan diskurssin jalkoihin.

Liikkeen kasvava merkitys

Hannu Itkosen ja Mikko Simolan artikkelissa ”Paikallisen liikkumisen jatkuvuudet ja murrokset” tarkastellaan liikuntasosiologisesta näkökulmasta maaseutuasumista ja olemista Rasimäen kylässä. Artikkelissa tuodaan esille ulkotilojen ja luonnon keskeinen merkitys kyläläisten liikkumisessa. Kun rakennettuja liikuntapaikkoja on ollut vähän, on ohjatun sisäliikunnan sijaan harjoitettu runsaasti ulkoliikuntaa sekä luonnossa liikkumista kuten kalastusta, marjastusta ja metsästystä. Aiempina vuosikymmeninä työn ollessa fyysisempää saatiin suurin osa liikunnasta ansiotyön ohessa. Kylässä liikunnan harrastaminen on pääosin organisoitu omaehtoisesti. Kävelyä, hiihtoa, pyöräilyä ja frisbee-golfia harrastetaan, samoin kyykkää ja geokätköilyä. Pienissä määrin on tukea saatu esimerkiksi Valtimon kunnan liikuntatoimelta sekä urheiluseura Valtimon Vasamalta. Myös opettajilla on ollut oma roolinsa liikunnan organisaattoreina.

Perti Rannikon artikkeli ”Täyttyvä syrjäseutu” pureutuu kylän muutokseen osana mobiilia yhteiskuntaa, jossa yhteisön roolina on olla osa ylipaikallisia yksittäisistä paikoista riippumattomia verkostoja. Kylää onkin hänen mukaansa jokseenkin mahdotonta määritellä perinteisellä tavalla fyysisesti tai sosiaalisesti. Vakituisten asukkaiden lisäksi metsät, suot ja järvet houkuttelevat kasvavia määriä luonnossa eri syystä liikkuvia, joille tietyt paikat kylissä voivat muodostua yhtä lailla tärkeiksi kuin siellä vakituisesti asuville. Rannikon arvion mukaan esimerkiksi Sivakan ja Rasimäen ympäristöstä 10 kilometrin säteellä liikkuu vuosittain jopa 10 000 erilaista ei-vakituisia kulkijaa, joita houkuttelevat erityisesti valtion maiden tarjoamat virkistysmahdollisuudet kuten retkeily. Tämä ”näkyvätkin kansa” tulisikin

hänen mukaansa lukea osaksi maaseutuyhteisöjen sosiaalista rakennetta. Sivakka ja Rasimäki lienevät kuitenkin jossain määrin poikkeuksia metsiensä ”ruuhkaisuudessa”, niiden lähistöllä sijaitsevat Tiilikajärven ja Hiidenportin kansallispuistot sekä Peurajärven virkistysalue. Tavanomainen talousmetsä tuskin loisi tällaista vierailijavirtaa. Vuosikymmenten saatossa kylät ovat saaneet myös paljon mediahuomiota osakseen, mikä on myös vaikuttanut siellä liikkuvien määrään. Toisaalta molemmissa kylissä on oltu myös aktiivisia kehittämisesä ja tiedottamisessa. Sekä Sivakalla että Rasimäellä on esimerkiksi omat kotisivunsa.

Rannikon mukaan suomalaisella maaseudulla on toteutumassa kolme tulevaisuuden skenaarioita: liikkuva uustuotanto, vapaa-ajan idylli, sekä radikaali maaseutu. Näistä ensimmäisen kytkeytyy aktiiviseen yksityiseen maanomistukseen sekä luonnonvaratalouden nousuun, toinen vapaa-ajan käytön lisääntyvään merkitykseen maaseutualueilla ja kolmas vaihtoehtoiseen ekologisesti kestävämpiin elämäntapoihin.

Maaseudun mosaikki

Kotona kylässä, liikkeellä päättyy epilogiin, jossa Seppo Knuutila, Jukka Oksa ja Pertti Rannikko käyvät itsearviointin keinoin läpi Sivakka-Rasimäki -tutkimusten sarjan viittä vuosikymmentä. Tässä luvussa kylätutkimuksen historiaa tuntemattomalle lukijalle tarjoutuu mahdollisuus saada nopea poikkileikkaus eri vuosikymmenten menetelmällisistä ja tutkimuskysymyksellisistä painotuksista. Myös poikkiteellisyys merkitystä tutkimusraporttien tuottamisessa pohditaan, samoin tutkimusten mahdollista hyötyä kylien asukkaille.

Kirjoittajien epilogissa (ja osin johdannossa) esittämän pohdinnan mukaan tällä hetkellä kylätutkimuksessa on keskeistä pureutua paremmin siihen moninaisuuteen, jota maaseudun käsittäminen kokemukselliseksi tilaksi edellyttää. Kyse on siitä, ettei ihmistä sinällään nähdä paikkaan kuuluvana, vaan ihmisten paikkakokemukset ovat merkittäviä. Tästä seuraa kirjoittajien mukaan se haaste, ettei kylätutkimuksen puitteissa ole enää nykykäsityksen mukaan mahdollista luoda kaiken kattavaa kokonaiskuvaa paikallisuudesta tai sen historiasta, vaan sen on korvannut monien merkitysten mosaikki. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että paikkaan kuuluminen ja kiinnittyminen olisivat tulleet merkityksettömiksi. Monipaikkaisen elämäntavan maailmassa ihmisillä voi olla useita paikkoja, joihin kiinnitytään elämän eri osa-alueilla ja eri elämänvaiheissa. Nämä ajatukset ovat mielestäni hyvin linjassa esimerkiksi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin tutkijoiden Sulevi Riukulehdon, Timo Suutarin ja Katja Rinne-Kosken Etelä-Pohjanmaalla 2010-luvulla toteuttamien kokemuksellisten kotiseutututkimusten kanssa, joissa kotiseudun on havaittu jäsentyvän keitaisena ja usein virallisesta käsityksestä poikkeavalla tavalla. Se, että erilaisista tutkimuksellisista lähtökohdista ja maantieteellisestä alueesta huolimatta päädytään suhteellisen samankaltaisiin tulkintoihin, kertoo siitä, että *Kotona, kylässä, liikkeellä* -kirjassa esitetyillä näkemyksillä ja teoreettis-metodologisilla välineillä on paljon annettavaa myös kahta pohjoiskarjalaista kylää laajemmalla alueella. Kirjaa voikin suositella kaikille maaseutututkimuksesta ja -kehittämisestä kiinnostuneille, jotka haluavat löytää uusia näkökulmia työhönsä. Teos tarjoaa myös mielenkiintoista tietoa karjalaisesta kulttuuriperinnöstä.